

UDK 28-42

Primljeno: 15. 08. 2020.

Pregledni rad
Review paper

Senad Ćeman, Ahmed Purdić

DOBROTVORNI RAD U ISLAMSKOJ JURISPRUDENCIJI

Islamsko učenje dobrotvorni rad definira kao svako činjenje koje je motivirano odanošću Bogu, onda kada je ta odanost utemeljena na dobrovoljnosti i radi sticanja Božije nagrade. Dobrotvorni rad u osnovi nije obavezan pa ako se, kao takav, i ne čini nema se odgovornosti. Dobrotvorni rad u islamu vremenom je iznjedrio brojne vladine i nevladine ustanove putem kojih su pojedinci institucionalno i organizirano pomagali društvu i bili partner državi u oblasti obrazovanja, zdravlja, rekreacije i sl. Islamska jurisprudencija je temi dobrotvornog rada dala značajno mjesto u svom širokom opusu.

Ključne riječi: dobrotvorni rad; islam; islamska jurisprudencija; moral

UVOD

Vjerovati i činiti dobra djela su prepoznatljive vrijednosti islamskog učenja. Prvih trinaest godina islama težište Muhammedove, a.s., misije bilo je na usvajanju doktrine Božije jednoće (tevhida) i moralnog djelovanja usklađenog s tom doktrinom. Ideja tevhida i islamska moralnost pokazat će se presudnim za opstojnost islama na svjetskoj sceni. U ovom radu nećemo detaljno govoriti o poimanju tevhida, ali ćemo ukazati na njegov praktični utjecaj na dobrotvorni rad u islamskoj doktrini prava i morala. U poznatom hadisu Poslanik, a.s., definirao je vjerovanje (*īmān*), praksu (*islām*) i perfekciju u vjeri (*ihsān*) kao tri bitna aspekta islama. O radu i

dobrotovornom radu općenito ili o pojedinačnim oblicima milosrđa, poput milostinje, zadužbina, dobročinstva roditeljima i sl. nalazimo značajan broj pisanih radova¹ ali, koliko je nama poznato, ne i pisani rad koji bi fokusirano na jednom mjestu ponudio dublji i širi uvid u temu dobrotvornog rada kod muslimana.

Ciljevi ovog rada su definirati osnovne pravne norme i moralna načela dobrotvornog rada u islamskoj doktrini, navesti bitne elemente tog rada i predstaviti pojedinačna pitanja koja se vežu za njih, ustanoviti pravnu i moralnu utemeljenost dobrotvornog rada, te navesti nekoliko primjera i oblasti dobrotvornog rada.

Ispunjenje navedenih ciljeva prati nekoliko istraživačkih zadataka, a to su: ostvariti uvid u klasična djela islamske jurisprudencije i analizirati definiciju dobrotvornog rada, analizirati zabilježene oblike dobrotvornog rada iz vremena Poslanika, a.s., i prvih generacija muslimana i njihov utjecaj na obim i kvalitet dobrotvornog rada u kasnijim periodima muslimanskih zajednica, istražiti na koji način se putem dobrotvornog rada ostvaruje javno-privatno partnerstvo u društvu, ostvariti uvid u poziciju rada općenito u islamskoj doktrini, zatim poziciju dobrotvornog rada u islamskoj jurisprudenciji, njegov značaj, pravnu prirodu, vrste, utemeljenost, osnovne principe, odlike, oblike i oblasti.

U radu ćemo se koristiti metodom tekstualne i logičke analize, komparativnom i historijskom metodom, kao i metodom studije slučaja. Prijevod ajeta je preuzet od Besima Korkuta (Korkut 1984), dok se hadiska argumentacija uglavnom zasniva na autentičnim hadisima koje je zabilježio imam Buharija.

POJAM RADA U OSNOVNIM IZVORIMA ISLAMA

U primarnim izvorima islama, Božijoj Riječi (Qurān) i Poslanikovoju praksi (ḥadīth), koriste se dva termina za rad: *‘amal* i *fi ‘al*. *‘Amal* označava namjeran i kontinuirani rad čiji rezultati su vidljivi, uglavnom se koristi kada je riječ o činjenju općeg dobra ili dobrotvornom radu. *Fi ‘al* označava trenutnu radnju koja ne mora biti namjeravana, ciklična ili trajna, uglavnom se koristi kada je riječ o Božijem stvaranju ili radnji koja

¹ V. Kasim Dobrača, "Vjerovanje, rad i privrženost", *El-Hidaje*, V/1941-42, 6, str. 134-137; Mehmed Handžić, "Islam i rad. Jedan ovogodišnji ramazanski vaz", *El-Hidaje*, IV/1940-41, 4-5, str. 94-95; Kasim Hadžić, "Rad je muslimanima farz", *Islamska misao*, XI/1989, 131, str. 36; Ahmed Smajlović, "Islamski rad u našim savremenim uslovima", *Islamska misao*, VI/1984, 69, str. 5-7; Ibrahim Hodžić, "Rad i nauka u svjetlu Kur'anske misli", *Glasnik*, XXXII/1969, br. 7-8, str. 297-300; Mehmed Ali Ćerimović, "Islam o vrijednosti i značenju rada", *Glasnik*, XLVI/1983., br. 1-2, str. 102-105; Vehbija Hodžić, "Rad po islamu", *Glasnik*, XLVI/1983., br. 1-2, str. 199-204; Jusuf Karadavi, *Islam i siromaštvo*, preveo: Amrudin Hajrić, Bemust, Sarajevo, 2003.

se odnosi na animalni svijet (al-Asfahānī: 451-452, 494-495). Rad u smislu ljudskog djelovanja prema *Enciklopediji Vjerovjesnikove moralnosti (Mawsūa Nadrat-al-na'īm* 1998: 3010-3051) spominje se na stotinu pedeset i jednom mjestu u Kur'anu. U ovoj enciklopediji navode se i sedamdeset i četiri Poslanikove, a.s., izreke i trideset predaja prvih generacija muslimana u kojima se spominje rad.

S obzirom na format ovog rada a na osnovu uvida u navedenu enciklopediju spomenut ćemo glavne teme u osnovnim izvorima islama o dobrotovornom radu. O dobrom djelu, za čije činjenje je obećana nagrada boravka u Džennetu, govori se na devedeset i osam mjesta u Kur'anu, kao naprimjer: „A oni koji budu vjerovali i dobra djela činili – oni će stanovnici Dženneta biti i u njemu će vječno boraviti (Qurān 2:82).“

O dobrom djelu za čije činjenje je obećana neka druga nagrada, poput sigurnosti od straha ili tuge (Qurān 2:62 i 277), povećanja ugleda kod ljudi (Qurān 4:173), Božijeg oprost za ranije počinjene grijeha (Qurān, 5:9), vrednije nagrade od učinjenog djela (Qurān 9: 121 i 16: 96-97), nagrade pripremljene samo za strpljive osobe (Qurān 28: 80), osjećaja neopisive sreće (Qurān 32: 17), Božijeg blagoslova i sreće u svemu do čega je čovjeku stalo (Qurān 30: 45) govori se na dvadeset i sedam mjesta u Kur'anu a kao primjer navodimo sljedeći ajet: „Ono što je u vas – prolazno je, a ono što je u Allaha – vječno je. One koji su trpjeli Mi ćemo, sigurno, nagraditi mnogostrukom nagradom za ono što su činili. Onome ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život i doista ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili.“

O tome da Allah, dž. š., motri (Qurān 2:110, 11:112) i da je obaviješten o svemu što čovjek uradi (Qurān 4: 128, 58: 11, 59: 18, 64: 8), da voli dobročinitelje (Qurān 5: 93), da se sve učinjeno neprestano bilježi u vlastitu knjigu ljudskih djela (Qurān 21:94) govori se na osam mjesta u Kur'anu. O tome kako Allah, dž.š., nije nezainteresiran i ravnodušan prema onome što ljudi rade, Kur'an govori na jednom mjestu. Na tri mjesta u njemu se govori o tome da je (ne)činjenje dobra vrsta ispita putem kojeg se pokaže čiji rad je bolji: „Sve što je na Zemlji Mi smo kao ukras njoj stvorili da iskušamo ljude ko će se od njih ljepše vladati“ (Qurān 18: 7).

Prateći dalje poruke Kur'ana o činjenju dobra, opazit ćemo ajete o tome da je stalna svijest o Bogu faktor sretnijeg društva i korektiv vlastitog postupanja (Qurān 24: 55), da dobra djela brišu loša (Qurān 25: 70) koja čovjek svjesno ili nesvjesno učini, da rezultat djela odgovara samoj prirodi tog djela: „Ko učini zlo, bit će prema njemu kažnjen, a ko učini dobro – bio muškarac ili žena, a vjernik je – u Džennet će; u njemu će imati u obilju svega, bez računa (Qurān 40: 40).“; da su najbolji ljudi oni

koji čine dobro: „A oni koji vjeruju i čine dobra djela – oni su, zbilja, najbolja stvorenja“ (Qurān 98:7) i koji su odgovorni prema sebi i drugima: „O vjernici, brinite se o sebi; ako ste na Pravome putu, neće vam nauditi onaj ko je zalutao! Allahu ćete se svi vratiti i On će vas obavijestiti o onome što ste radili“ (Qurān 5: 105).

Slične poruke o vrijednosti činjenja dobra nalazimo u brojnim hadisima Poslanika, a. s.: o višestrukoj nagradi dobročiniteljima: “Kada neko od vas lijepim učini svoj islam, svako dobro djelo koje on uradi bilježi mu se deseterostruko, pa i do sedam stotina puta, a svako loše djelo koje uradi, bilježi mu se samo onoliko koliko ono i jeste“ (*Buhārī* 2011: 1/42-43) i tome da se djela kod Allaha vrednuju prema namjerama: “Poslovi se cijene prema namjeri i svakom čovjeku pripada ono što je naumio“ (*Buhārī* 2011: 1/56-57), te da muslimanu pripada sevap za posao koji je namjeravao, a nije uspio uraditi; o bogatima koji su imućne dužnike čekali, a siromašnim otpisivali dugove: „Meleki su primili (susreli) dušu jednog čovjeka od naroda koji je bio prije vas i upitali: ‘Da li si uradio kakvo dobro?’ ‘Naređivao sam svojim momcima da daju robu na priček i da otpišu dug (oprost) čak i bogatom’. ‘I oni su’, rekao je Muhammed, a.s., ‘snizili njemu odgovornost’“ (*Buhārī* 2011: 2/182-183); o poštenom i umjerenom radu, makar izgledao neznatan i beznačajan: “Radite ispravno, iskreno i umjerenost! Znajte da nikoga neće njegova djela uvesti u Džennet i da su Allahu najdraža ona djela koja su najtrajnije, pa makar bila i neznatna“ (*Buhārī* 2011: 4/604); o velikom ugledu dobročinitelja među ljudima: „Ti nećeš ostati poslije mene”, reče on, “a da ti, kad učiniš dobro djelo zarad lica Allahovog, neće biti povećan ugled i stupanj” (*Buhārī* 2011: 4/738-739); o tome da muslimani mogu zavidjeti samo darežljivim ljudima: „Ne smije se zavidjeti izuzev u dva slučaja: (u slučaju) čovjeka kojem je Allah podario Kur’an pa ga on uči i noću i danju, i čovjeka kojem je Allah dao bogatstvo pa ga on dijeli i noću i danju“ (*Buhārī* 2011: 4/1196-1197); o čuvanju časti i dostojanstva života: „Da neko od vas uzme uže, pa donese breme drva i proda, i Allah mu tim očuva njegov obraz, bolje je nego da prosi od svijeta, dalo mu se što ili ne dalo“ (*Buhārī* 2011: 2/357) i činjenju dobra iz zahvalnosti prema Bogu: „Vjerovjesnik, a. s., toliko je stajao u namazu da su mu noge otjecale, pa mu je rečeno: ‘Tebi su oprostene i ranije i kasnije krivice!’ ‘A zar neću biti zahvalan rob?!’, odgovorio je“ (*Buhārī* 2011: 3/821).

Na temelju sadržaja takvih uputa i vrijednosti o radu i djelovanju, prve generacije muslimana su ustanovili brojne forme dobročinog rada, dajući prednost poslu nad riječima: „Neka vas ne impresionira onaj koji uči Kur’an jer to su ajeti koje učimo, međutim, gledajte u one koji po njima rade“, govorio je Omer (al-Bağdādī 1984: 71); radom se pripremajući za polaganje konačnog računa pred Stvoriteljem: „Danas je

vrijeme rada bez polaganja računa, a sutra će biti vrijeme polaganja računa bez mogućnosti da se više bilo što uradi“, govorio je ‘Alī (al-Baġdādī 1984: 22); pazeći roditelje, čineći im razne vrste dobročinstva: „Ne znam da postoji Bogu milije djelo od činjenja dobročinstva prema roditeljima“, govorio je Ibn ‘Abbās (*al-Adab al-mufrad*: 15); učeći kako bi mogli raditi po naučenome: „Učite da biste po tome radili“, govorio je Ibn Mes‘ūd (al-Baġdādī 1984: 24); potvrđujući prvenstveno djelima čvrstinu vlastite vjere i ubjeđenja: „Samo onaj koji govori ono što je korisno i uz to radi ono što je korisno uspjjet će svoje djelo učiniti uzvišenim“, govorio je Hasan el-Basri (al-Baġdādī 1984: 43); svjesni kako je Kur’an objavljen da bi se po njemu radilo: „Kur’an je objavljen da se po njemu radi, ali su neki ljudi razumjeli da raditi po njemu znači učiti ga“, govorio je al-Fuḍayl. „A kako se radi po Kur’anu“, upitali su ga neki. „Tako što ćete dopuštati ono što je Kur’anom normirano kao *ḥalāl*, zabranjivati ono što je Kur’anom normirano kao *ḥarām*, postupati po njegovim naredbama i ostaviti se njegovih zabrana“ (al-Baġdādī 1984: 76).

Veliki je broj eksplicitnih dokaza u osnovnim izvorima islama i tradiciji muslimana o tome da islam pozicionira rad visoko na ljestvici islamskih vrijednosti putem kojih se primjenjuje učenje tevhida o ljudskom poštenju, dostojanstvu i skrušenosti, Božijem zadovoljstvu i ljubavi, idealu izvrsnosti društva i pojedinca, sreće na oba svijeta, ulaska u Džennet i spasa od Džehennema, čak i bez polaganja računa pred Svemogućim Stvoriteljem.

POJAM DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Želja za pomaganjem drugima vremenom je evoluirala u forme koje danas prepoznajemo u značenjima filantropije, altruizma i empatije prema ljudima i njihovim potrebama. Etimološki posmatrano, muslimani dobrotvorni rad prepoznaju u značenjima volontiranja (*al-taṭaww‘u*), poklon (*al-nafl*), dobrovoljnog priloga (*al-tabarr‘u*), milostinje (*al-ṣadaqa*), milosrđa (*al-birr*), perfekcije u vjeri (*al-iḥsān*), činjenja dobra (*fi ‘alal-ḥayr*), pružanja pomoći potrebnima (*al-musā‘ada*), davanje prednosti drugom nad samim sobom (*al-īthār*), unošenja radosti i čuvanja ljudskog digniteta (*hiḏ al-karāma*) i sl. Leksički posmatrano, dobrotvorni rad muslimani poimaju kao humanitarni rad, nevladin sektor, treći sektor, neprofitnu djelatnost i društvenu brigu. Zavisno od situacije, dobrotvorni rad prioritarno zauzima jedno od navedenih značenja.²

² Više o definiciji različitih oblika dobrotvornog rada vidjeti u Ćeman (2011: 21-37).

Dobrovoljnost u radu (*al-tataww'u*) eksplicitno se spominje na tri mjesta u Kur'anu: „A onaj koji drage volje učini kakvo dobro djelo – pa, Allah je doista blagodaran i sve zna (Qurān 2:158 i 184; 9:79)“, te na šezdeset mjesta u hadiskim zbirkama i biografijama Božijeg Poslanika (Wensinck 1936), kao u hadisu: “Vjernike ćeš, u njihovoj međusobnoj samlivosti, ljubavi i suosjećanju, vidjeti da su kao jedno tijelo: kad oboli jedan njegov organ, cijelo tijelo obuzme nesanica i groznica“ (*Buhārī* 2011: 4/352).

Pored općeg poimanja dobrotvornog rada u smislu činjenja dobra drugim ljudima (Qurān 12:23 i 100; 17:23), ili dobrog djela i moralnog činjenja deriviranog iz najfinijih osjećaja poštovanja, veze s Gospodarom (Qurān 16:30; 10:26), duševnog mira i ishodišta proaktivnog življenja (Qurān 3:147-148), susrest ćemo u različitim oblastima islamskog naukovanja zasebne definicije dobrotvornog rada. Tako će poznavaoци Poslanikove, a. s., tradicije dobrotvorni rad definirati kao: „Besplatno pružanje materijalne ili moralne pomoći potrebnima u cilju postizanja Božijeg zadovoljstva“ (Zaynū 2007: 14). U *Kuvajtskoj enciklopediji islamske jurisprudencije* dobrotvorni rad je definiran kao: „Svaka legalna aktivnost koja nadilazi obavezno (*fard*) ili obavezujuće (*wāğib*)“, ili „Svako činjenje koje se poduzima iz odanosti Bogu onda kada je ta odanost utemeljena na dobrovoljnosti“, ili „Dobrovoljno humano postupanje radi sticanja Božije nagrade“ (*al-Mawsū'a al-fiqhiyya* 1983: 12/146-147).

Iz navedenog je moguće zaključiti kako su, prema islamskom učenju, efekti dobrotvornog rada vidljivi na ovom svijetu u smislu kreiranja humanijih uvjeta življenja, motiviranih prvenstveno željom za onosvjetskom nagradom. Pojam dobrotvornog rada je takav da se radi o svjesnom vjerničkom poslu dunjalučke sjetve radi ahiretske berbe. Islam pokreće ljude na dobrotvorni rad putem stalnog podsticanja na korištenje brojnih prilika za ogromnom nematerijalnom zaradom. U pitanju je dobrovoljnost koja je sastavni dio vjerovanja i upravo takav pristup pozicionira muslimanski dobrotvorni rad u njihovom humanom okruženju. Muslimani će učestvovati ili podržati dobrotvorni rad u onoj formi koja bude bliska njihovom ubjeđenju i potrebama.

Dobrotvorni rad u islamu moguće je posmatrati i kroz prizmu savremenog razumijevanja volontiranja. Svima je data mogućnost činjenja dobra i učestvovanja u dobrotvornom radu, u skladu s vlastitim materijalnim, intelektualnim, društvenim i drugim mogućnostima. Islam ne nudi priliku samo bogatima da budu dobrotvori. Siromašnima je ostavljena mogućnost da svoje vrijeme daruju u koristan posao, a bogatima da daruju novac u iste dobrotvorne svrhe. Spoj žrtvovanja vlastitog vremena

i truda s darivanjem vlastitog novca i znanja dao je vidljiv muslimanski doprinos na općem polju dobrotvornog rada.

PРАВНА ПРИРОДА ДОБРОТВОРНОГ РАДА У ИСЛАМУ

S obzirom na širok spektar oblika i oblasti društveno-korisnog rada ovo pitanje možemo posmatrati kao jedno u nizu savremenih fikhskih pitanja. Otklanjanje štete i pribavljanje koristi jedan je od pravnih instrumenata pomoću kojih dolazimo do normiranja svakog pojedinačnog oblika dobrotvornog rada. Preferencijom interesa dolazimo do nužnih, potrebnih i poželjnih stanja na osnovu čega također možemo doći do željene norme određenog oblika dobrotvornog rada. Zaštita nužnih interesa ili univerzalnih ljudskih prava još jedan je od poželjnih pravnih instrumenata korištenih u procesu normiranja dobrotvornog rada.

Dobrotvorni rad u osnovi nije obavezan pa ako se kao takav i ne čini, nema se odgovornosti. U tom smislu dobrotvorni rad je poželjan (*mustahab*) čin, s obzirom na to da ga Zakonodavac voli i na njegovo činjenje podstiče. Dobrotvorni rad može biti pohvalan (*mandūb*) čin, s obzirom na to da je Bog pojasnio nagradu i preporučio učestvovanje u dobročnim poslovima. Dobrotvorni rad je ponekada dodatak (*nāfila*), s obzirom na to da se radi o činu koji nije obavezan niti naređen. Međutim, ako bi veći interes ili nužno stanje nalagali njegovo činjenje onda bi dobrotvorni rad postao:

- a) Stroga individualna obaveza pojedinca (*farḍ 'ayn*) prema njegovoj mogućnosti, ako bi se data potreba mogla izvršiti samo djelovanjem tog pojedinca.
- b) Kolektivna obaveza zajednice (*farḍ kifāya*) koju, kada bi obavio neko od pripadnika zajednice, ostali bi bili oslobođeni odgovornosti, ako bi datu obavezu mogao obaviti bilo ko od članova te zajednice.

Konkretna norma dobrotvornog rada zavisi od date situacije i njoj je prilagodiva. Naprimjer, kada bi bolesnik došao na liječenje u dobrotvornu bolnicu u kojoj na jednom odjeljenju ordinira više ljekara, intervencijom jednog od njih bili bi oslobođeni odgovornosti ostali. Ukoliko bi liječio samo jedan ljekar, njegova dužnost bi bila liječiti tog bolesnika.

PRIMJERI DOBROTVORNOG RAĐA U KUR'ANU

Prateći kur'anska kazivanja o vjerovjesnicima i njihovim narodima, uočiti ćemo više primjera dobrotvornog rada od kojih za ovu priliku izdvajamo tri: u korist siročadi, u korist lokalne zajednice i u korist žena.

Podizanje zida u korist siročadi: „A što se onoga zida tiče – on je dvojice dječaka, siročadi iz grada, a pod njim je zakopano njihovo blago. Otac njihov je bio dobar čovjek i Gospodar tvoj želi, iz milosti Svoje, da oni odrastu i izvade blago svoje. Sve to ja nisam uradio po svome rasuđivanju. Eto, to je objašnjenje za tvoje nestrpljenje!” (Qurān 18: 82) Primjer može poslužiti kao paradigma dobrotvornog rada koji se vraća kao davno zaslužen dobro moralnih osoba, u ovom slučaju u korist siročadi čiji otac je, kako Kur’an kazuje, „bio dobar čovjek“.

Podizanje brane u korist lokalne zajednice: „Kad stiže između dvije planine, nađe ispred njih narod koji je jedva govor razumijevao. ‘O Zulkarnejne’, rekoše oni, ‘Jedžudž i Medžudž čine nered po Zemlji, pa hoćeš li da između nas i njih zid podigneš, mi ćemo te nagraditi.’ ‘Bolje je ono što mi je Gospodar moj dao’, reče on. ‘Nego, samo vi pomozite meni što više možete, i ja ću između vas i njih zid podići. Donesite mi velike komade gvožđa!’ I kad on izravna dvije strane brda, reče: ‘Pūšite!’ A kad ga usija, reče: ‘Donesite mi rastopljen mjed da ga zalijem.’ I tako oni nisu mogli ni da ga pređu niti su ga mogli prokopati. ‘Ovo je blagodat Gospodara moga!’, reče on. ‘A kada se prijetnja Gospodara moga ispuni, On će ga sa zemljom sravniti, a prijetnja Gospodara moga će se, sigurno, ispuniti!’” (Qurān 18: 93-98). Primjer također može poslužiti kao paradigma dobrotvornog rada i sinergije sposobnih članova društva, s jedne, i pripadnika lokalne zajednice, s druge strane, na putu otklanjanja neprijatnosti, opasnosti i nepravde.

Pomaganje ženama u obavljanju teških poslova: „A kad stiže do vode medjenske, zateče oko nje mnoge ljude kako napajaju stoku, a malo podalje od njih ugleda dvije žene koje su je od vode odbijale. ‘Šta vi radite?’, upita on. ‘Mi ne napajamo dok čobani ne odu’, odgovoriše one, ‘a otac nam je veoma star!’” (Qurān 28: 23). Ovdje je riječ o dobrotvornom radu čiji je cilj pomoći slabim i nemoćnim članovima zajednice da svoje svakodnevne poslove obavljaju na što lakši način.

VRSTE DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Osnovna podjela dobrotvornog rada u islamu vrši se prema ostvarenoj koristi od rada. Dobrotvorni rad od kojeg korist ima isključivo dobročinitelj prva je vrsta dobrotvornog rada. Tu ubrajamo dobrovoljno vršenje vjerskih obreda, poput namaza, posta, hadža, učenja Kur’ana i sl. Drugu vrstu dobrotvornog rada čine aktivnosti na općem društvenom planu, bilo da se radi o čisto obrednim ili općim dobrotvornim radovima u vidu kultiviranja zemljišta, stipendiranja studenata, jačanja kompetencija

civilnog društva i sl. Prva vrsta dobrotvornog rada nije predmet ovog rada i više o toj temi može se pronaći u knjigama iz oblasti islamskog morala i obredoslovlja. U ovom radu govorimo o drugoj vrsti – općedruštvenom dobrotvornom radu.

TEMELJNE POSTAVKE DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Uvidom u osnovne izvore islama i višestoljetnu tradiciju muslimana na polju dobrotvornog rada moguće je zaključiti kako se dobrotvorni rad temelji na sljedećim postulatima:

1. Vjernici su prijatelji jedni drugima: „A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu i Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah, sigurno, smilovati. – Allah je doista silan i mudar“ (Qurān 9:71), a stepen društvene solidarnosti pokazuje nivo kolektivnog senzibiliteta za zajedničku brigu o drugima.
2. Musliman ne živi samo za sebe nego živi i za porodicu, komšiluk i širu društvenu zajednicu s kojom je vezan. Briga o drugima nije samo pitanje dobrovoljnosti čovjeka nego i odgovornosti prema Bogu: „I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima, i siročadi, i siromasima, i komšijama bližnjim, i komšijama daljnjim, i drugovima, i putnicima, i onima koji su u vašem posjedu. Allah, zaista, ne voli one koji se ohole i hvališu“ (Qurān 4:36). Ova je briga ujedno pokazatelj stanja društvene svijesti o svijetu koji ga okružuje.
3. Razlika u imovinskom stanju ljudi nalaže obavezu da se iz viška kojim raspolažu imućni pomogne onima koji su u prijekojoj potrebi. Vjernici vjeruju kako u konačnici Bog daje čovjeku sve što mu je potrebno od opskrbe: „Zar oni da raspolažu milošću Gospodara tvoga? Mi im dajemo sve što im je potrebno za život na ovome svijetu i Mi jedne nad drugima uzdižemo po nekoliko stepeni da bi jedni druge služili. – A milost Gospodara tvoga bolja je od onoga što oni gomilaju“ (Qurān 43:32).
4. Vjernik čvrsto vjeruje u svrsishodnost svega što je Gospodar naredio ili preporučio, vjeruje da svaki vid dobrotvornog rada deponuje nagradu kod Allaha, dž. š. i da je onosvjetska nagrada istinita i neprolazna: „Ono što je u vas – prolazno je, a ono što je u Allaha – vječno je“ (Qurān 16:96).
5. Vjernik iz najdubljeg ubjeđenja voli drugima ono što voli samom sebi.

OSNOVNI PRINCIPI I KARAKTERISTIKE DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Na osnovu uvida u temeljne postavke dobrotvornog rada i razumijevanja učenja tevhida, moguće je definirati osnovne principe tog rada:

1. Dobrotvorni rad je aktivnost izvan postupaka koje Šerijat normira kao obavezne ili obavezujuće.
2. Dobrotvorni rad je svaka korisna aktivnost koja je učinjena iskreno i s Božijim imenom.
3. Dobrotvorni rad je usklađen sa slovom i duhom islamske jurisprudencije (al-Buraykân: 182).

Materijalni tragovi dobročinstva muslimana svjedoče o njihovom nastojanju da, zajedno s državom ili neovisno o njoj, iza sebe ostave drugima na uživanje brojne sakralne i infrastrukturne objekte, obrazovne i socijalne ustanove i razne vidove nematerijalnih dobara, kao pokazatelj osjećaja za etiku i estetiku življenja.³ Kao najznačajnije karakteristike dobrotvornog rada u islamu izdvojili bismo:

Prvo: Pravna doktrina dobrotvornog rada u islamu primjenjiva je za svaku pojedinačnu situaciju, kao u slučaju:

- a) solidarnosti koja se odnosi na siromašne, bolesne, prezadužene i sve druge marginalizirane socijalne kategorije;
- b) saradnje u činjenju dobra i suzbijanju zla: „Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu.“ (Qurân 5:2);
- c) komšijskih odnosa i urbanizma: “Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka ne uznemirava svoga komšiju! Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan neka počasti svoga gosta!“ (*Buhārī* 2011: 4/355);
- d) zakonitosti bračnosti: „Udavajte neudate i ženite neoženjene, i čestite robove i robinje svoje; ako su siromašni, Allah će im iz obilja Svoga dati. Allah je neizmjerljivo dobar i sve zna.“ (Qurân 24:32);
- e) zakonitosti materijalnog porodičnog zbrinjavanja; tako je Poslanik, a. s., dodjeljivao više državne pomoći oženjenima, dok je Omer, r. a., uveo u pravo korisnike dječijeg doplatka (al-Şālih 1999: 42);
- f) zakonitosti humanitarnog pomaganja u prirodnim ili ratnim katastrofama.

³ Više o ovoj temi pogledati u odrednici „vakuf“ u Alibašić i Mujić (2017: 648-675).

Drugo: Dobrotovorni rad u islamu vremenom je iznjedrio brojne vladine i nevladine ustanove putem kojih su pojedinci institucionalno i organizirano pomagali društvu i bili partner državi u oblasti obrazovanja, zdravlja, rekreacije i sl. Muslimanski gradovi su kroz vrijeme postali prepoznatljivi po zadužbinama s bogomoljama i školama, mostovima i putevima, ambulancama i bolnicama, javnim kupatilima i sirotištima, botaničkim baštama i animalnim azilima. Mnoge od tih dobrotvornih ustanova nastavile su rad stoljećima nakon smrti osnivača, što ukazuje na institucionalizirani rad islamskih dobrotvornih ustanova, najčešće putem pravnog instituta vakufa – zadužbine unutar šerijatskog vakufskog i testamentalnog prava (‘Ašūr: 89). Pored vakufa, dobrotovorni rad se pomaže putem oporuke do jedne trećine vlastite imovine u korist nenasljednika. Mnogo je primjera institucionalnog dobrotvornog rada u islamu i postoji brojna literatura koja pojašnjava suštinu i propise materijalnih izdvajanja u korist islamskih zadužbina i planiranih dobrotvornih aktivnosti, ali to nije tema ovog rada.

Treće: Dobrotovorni rad može biti usmjeren prema ljudima, animalnom i fito svijetu.

Četvrto: Dobrotovorni rad u islamu je hvale vrijedno djelo, makar se radilo o najobičnijoj milostinji: „Vjerovjesnik, a. s., rekao je: ‘Svatomu muslimanu obaveza sadaka.’ ‘A šta ako nema (nije imućan)?’, upitali su. ‘Radit će svojim rukama, te će tako pomoći i sebi i drugima’, odgovorio je. ‘A šta ako ne može, ili to ne učini?’, upitali su. ‘Pomoći će onome kome je potrebno’, odgovorio je. ‘A šta ako ni to ne učini?’, upitali su. ‘Neka onda naređuje dobro’, odgovorio je. “‘A šta ako ni to ne učini?’, upitali su. ‘Neka se onda suzdrži od zla, i to će mu biti sadaka’, odgovorio je“ (*Buhārī* 2011: 4/357). U blagoslov i djelotvornost (*baraka*) milostinje muslimani su se bezbroj puta osvjedočili, do te mjere da su postali, kako ih vole drugi opisati, merhametli.

OBLICI DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Moral i rad su važni faktori svih oblika dobrotvornog rada. Neki oblici tog rada su vezani za određeno dobrovoljno postupanje koje nastaje kao odgovor na vanredne situacije, ili proizlazi iz moralnog ili humanog osjećaja odgovornosti za zbrinjavanje ozlijeđene osobe, spašavanja utopljenika, izbjavljanja žrtava zemljotresa, požara ili dugih elementarnih nepogoda. U određenim katastrofama dobrotovorni rad je potaknut humanim osjećajima, vlastitom moralnošću, vjerskim ubjeđenjem ili svim tim skupa,

ali bez očekivanja bilo kakve materijalne naknade za činjenje. Drugi oblik dobrotvornog rada nije iniciran katastrofalnim nesrećama, nego je potaknut vjerskim ubjedenjem o njegovom značaju. I jedan i drugi oblik – ponašanje i čin – dobrotvornog rada nastaju iz određenog kognitivnog stanja, prema kojem je dobrotvorni rad po sebi potreban, važan i nužan u unapređenju društvene zajednice i okruženja (al-‘Īsā 2005: 291). Neki oblici tog rada potaknuti su željom da se pomogne drugima, dok su drugi motivirani željom da se približi Bogu činjenjem Njemu ugodnih djela.

ZNAČAJ DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Dobrotvorni rad u islamu počiva na ideji dobročinstva, milosrđa i činjenja dobra drugima u onoj mjeri u kojoj je pomoć potrebna, u rasponu od dobrovoljnog do obaveznog pojedinačnog ili kolektivnog čina. U osnovi, riječ je o individualnom naporu i dobrovoljnoj inicijativi svjesnih, uglednih i imućnijih ljudi da pomognu ili budu partneri državi u pružanju usluga različitim društvenim kategorijama. Činjenje dobra nije privilegija bogatih nego je to polje za nadmetanje svih u dobru. Dobrotvor očekuje nematerijalnu nagradu za pruženu podršku ili uslugu kroz određeni vid satisfakcije na ovom i nagrade na onom svijetu. Dobročinitelac to čini za svoju dušu i za sevap. Države prepoznaju značaj dobrotvornog rada i rado prihvataju takvu vrstu socijalnog partnerstva.

Višedimenzionalan je značaj dobrotvornog rada i ogleda se u oblasti vjere, socijalnog i ekonomskog razvoja zajednice, nematerijalnim vrijednostima i značaju po samog činioca dobra. Tako u oblasti vjere dobrotvorni rad doprinosi tome da dobročinitelac postane Bogu draga osoba: „Allah, zaista, voli one koji dobra djela čine“ (Qurān 2:195). Najveći uspjeh vjernika jeste da ga zavoli Bog, vjerovjesnici, meleki i ljudi: „Kad Allah zavoli nekog čovjeka, pozove Džbrila: ‘Allah voli toga i toga, pa ga i ti voli!’ Onda ga i Džibril zavoli, te Džibril razglasi među stanovnicima nebesa: ‘Allah voli toga i toga, pa ga i vi volite!’ Potom ga zavole i stanovnici nebesa, a zatim mu se postavi prijem na Zemlji, tj. ostaje u lijepoj uspomeni“ (*Buhārī* 2011: 2/873-874).

Svako kome je stalo da ga Bog zavoli nastojat će biti dio dobrotvornog rada i jedan od dobročinitelja. Dobrotvornim radom vjernik stiče dobro (*ḥasana*): „Vjerovjesnik, a. s., govorio je: ‘Allahu, Gospodaru naš, podari nam na ovom svijetu dobro i na onom svijetu dobro, i sačuvaj nas patnje u ognju!’“ (*Buhārī* 2011: 3/521). „Hasene“

je zbirna imenica u značenju svakog mogućeg oblika dobra koje se može ostvariti putem riječi, djela ili srca (al-S'adī 2000: 610). Uspjeh vjernika je u tome da pronade mir u sebi i oko sebe: „Musliman je muslimanu brat i neće mu činiti nasilje, a niti ga (nasilju) prepustiti. Ko se nađe uz svoga brata koji je potrebit, Allah će se naći u njegovoj potrebi; ko otkloni od muslimana kakvu muku, Allah će otkloniti od njega jednu od muka Sudnjeg dana, a ko pokrije muslimanu (kakvu sramotu), Allah će njemu (njegovu) pokriti na Sudnjem danu“ (*Buhārī* 2011: 2/397).

U oblasti društvenog prosperiteta efekti dobrotvornog rada vidljivi su u:

1. društvenoj koherentnosti i stabilnosti, iskorjenjivanju diskriminacije, posebno na relaciji bogati-siromašni, i smanjenju stope kriminaliteta u društvu;
2. različitim oblicima društvene brige dobrotvornim radom s bolesnima, siromašnima i potrebnima;
3. solidarnosti i empatiji jednih prema drugima unutar jedne zajednice.

U oblasti ekonomskog prosperiteta dobrotvorni rad pomaže u:

1. iskorjenjivanju siromaštva putem pružanja direktne materijalne pomoći ili indirektno pomoći u edukaciji i osposobljavanju siromašnih za samostalno sticanje egzistencije i privređivanje u društvu;
2. ravnomjernijoj raspodjeli društvenih resursa među različitim socijalnim slojevima društva;
3. provođenju slobodnog vremena u društveno korisnim aktivnostima, posebno među populacijom mladih ljudi;
4. rastu bruto nacionalnog dohotka, s obzirom na to da se njime zamjenjuje ogroman broj zaposlenih službenika i pruža usluga u velikoj materijalnoj protuvrijednosti koja bi se izdvajala za redovno poslovanje.

Od ostalih oblasti u kojima se prepoznaje vrijednost dobrotvornog rada izdvajamo:

1. čuvanje islamskih vrijednosti, poput muslimanske solidarnosti;
2. čuvanje i zaštita okoliša putem kultiviranja poljoprivrednog i šumskog zemljišta;
3. podrška zdravstvenom sektoru putem nabavke potrebnih lijekova ili gradnje bolnica i drugih medicinskih objekata;
4. zaštita najosjetljivijih socijalnih kategorija društva od društvene, egzistencijalne ili vojne diskriminacije.

Značaj dobrotvornog rada za samog dobročinitelja ogleda se u sljedećem:

1. ovladavanje potrebnim vještinama dobrotvornog rada i izgradnja teorijskih i praktičnih kompetencija,

2. stimuliranje skrivenih potencijala dobročinitelja u iznalaženju odgovarajućih rješenja za različite kategorije društva,
3. satisfakcija, duhovno zadovoljstvo, rast samopouzdanja i osjećaj ponosa kod dobročinitelja; dobrovoljni rad jača želju za životom i budi nadu u njegovu trajanje, te se može koristiti kao uspješna terapija u borbi protiv depresije, anksioznosti i osjećaja dosade, s obzirom na to da daje osjećaj važnosti i unapređenja općih uslova života,
4. upoznaje dobročinitelja s nedostacima sistema društvene brige,
5. daje priliku dobročinitelju da izrazi vlastiti stav o općim društvenim izazovima,
6. daje priliku dobročinitelju da samostalno ponudi određenu uslugu i riješi određene potrebe,
7. daje mogućnost dobročinitelju da sam postavi prioritete djelovanja i učestvuje u donošenju odluka (Malāvī 2008: 11-18).

OBLASTI DOBROTVORNOG RADA U ISLAMU

Iz prakse Poslanika, a.s., moguće je izdvojiti sljedeće oblasti (Aswad 2016: 288-378):

- *oblasti usluga i društvene koristi*, kako one javne tako i one privatne, usmjerene k odgovornim licima, maloljetnim i iznemoglim osobama, davanju iftara postačima, podršci hodočasticima, održavanju džamije, zbrinjavanju izgubljenih i napuštenih osoba, pružanju humanitarne pomoći. Za svaku od navedenih uslužnih djelatnosti postoje Poslanikovi, a. s., hadisi od kojih izdvajamo jedan s općim značenjem: „Na svaki zglavak treba dati sadaku, i to svakog dana. Pomoći nekome da makar uzjaše na svoju jahaću životinju ili da na nju podigne svoje stvari sadaka je; lijepa riječ i svaki korak koji se učini do namaza sadaka je; i pokazati nekome put je sadaka“ (*Buhārī* 2011: 2/674).;
- *oblast obrazovanja i vjere*, u vjerskom poučavanju, edukaciji i sticanju različitih vještina i kompetencija potrebnih za uspješnije obavljanje svakodnevnih poslova;
- *oblast socijalne zaštite i socijalnog rada*, gdje se posebno ističe dobrotvorni rad putem vakufa, kao najvidljiviji i najdugoročniji ekonomsko-pravni institut islamske civilizacije.⁴ Ova oblast uključuje i: *mirenje zavađenih i međusobno potpomaganje*; „Allahov Poslanik, a. s., kada bi mu došao prošnjak ili se od njega

⁴ Više o ovoj temi vidjeti u Pehlić (2019).

što zatražilo, rekao bi: ‘Ispomažite se i zauzimajte se (učestvujte u dobrom poslu), pa ćete biti nagrađeni, a Allah preko usta Svoga Vjerovjesnika, a. s., odlučuje onako kako to On hoće’“ (*Buhārī* 2011: 1/960); *brigu o siročadi*: sam Poslanik, a. s., bio je siročić, o čemu Kur’an govori: „Zar nisi siročić bio, pa ti je On utočište pružio (Qur’an 93:6).“ Na drugom mjestu u Kur’anu se upozorava na oprezno postupanje prema jetimu: „Znaš li ti onoga koji onaj svijet poriče? Pa to je onaj koji grubo odbija siročić, i koji da se nahrani siromah – ne podstiče (Qur’an 107:1-3). Briga o jetimima i njihovim porodicama zauzima visoko mjesto u dobrotovornom radu muslimana koji vjeruju i djeluju po hadisu Poslanika, a. s.: „Ja i skrbnik jetima bit ćemo zajedno u Džennetu ovako!‘ Ispružio je kažiprst i srednji prst i malo ih razmaknuo“ (*Buhārī* 2011: 3/1138).; *brigu o udovicama*: “Onaj koji pomaže udovici i bijedniku jest kao borac na Allahovom putu ili kao onaj koji noću klanja, a danju posti“ (*Buhārī* 2011: 4/6); *brigu o siromasima*: „Bio sam”, kaže Ebu-Seid, “u džamiji i vidio Vjerovjesnika, a. s., kada je rekao (ženama): ‘Dijelite od imetka, makar u svome nakitu!’” Zejneba je davala Abdullahu i siročadi u svom skrbništvu. Jednom je rekla Abdullahu: “Pitaj Allahovog Poslanika, a. s., je li mi dozvoljeno da dijelim tebi i siročadi koja su u mom skrbništvu.” “Pitaj ti Allahovog Poslanika, a. s.,” odgovorio je on. “Ja sam, zatim, otišla do Vjerovjesnika, a. s., i pred vratima našla jednu ensarijku. Ona je trebala isto što i ja. Utom je pokraj nas prošao Bilal i mi mu rekosmo: ‘Upitaj Vjerovjesnika, a. s., da li nam je dozvoljeno dijeliti milostinju svome mužu i siročadi koja su u našem skrbništvu, a za nas ne kazuj!’ Bilal je ušao i pitao ga, a on mu je uzvratio: ‘Ko su one?’ ‘Zejneba’, odgovorio je Bilal. ‘Koja Zejneba?’, dalje je pitao Vjerovjesnik. ‘Žena Abdullahova’, odgovorio je Bilal. ‘Da, može’, rekao je on, ‘ona ima dvije nagrade: nagradu za pomaganje rodbine i nagradu za podijeljeni imovinski doprinos’“ (*Buhārī* 2011: 1/985-986); *pomaganje invalidnim licima i njihovu edukaciju; osnivanje narodnih kuhinja i pružanje besplatnih obroka*: „Nahrinite gladnoga, posjetite bolesnoga i oslobodite zarobljenika!“ (*Buhārī* 2011: 4/21) te *otplaćivanje dugova prezaduženih lica*: “Jednom čovjeku, od onih koji su bili prije vas, došao je melek da mu uzme dušu, te mu je rečeno: ‘Da li si uradio neko dobro?’ ‘Ne znam’, odgovorio je on. ‘Prisjeti se’, rečeno mu je. ‘Ne znam ništa’, reče on, ‘osim što sam na dunjaluku trgovao s ljudima i naplaćivao od njih, pa sam bogatog čekao, a siromašnom snižavao cijenu.’ I Allah ga uvede u Džennet“ (*Buhārī* 2011: 2/1029).

- *oblast medicine i mentalnog zdravlja*: u posjećivanju bolesnika, liječenju povrijeđenih i bolesnih osoba;
- *oblast zaštite okoliša*: u brizi o – animalnom svijetu; „Dok je jedan čovjek bio na putu, obuzela ga je jaka žeđ, pa je pronašao bunar, spustio se u njega i napio vode. Zatim je izišao i zatekao psa kako dašće od žeđi i liže zemlju. Čovjek je pomislio: ‘Ovaj je pas ožednio kao što sam i ja bio’. Ponovo se spustio u bunar, napunio papuču (vodom), uhvatio je ustima i napojio psa, pa ga je Allah pohvalio i oprostio mu. ‘Allahov Poslaniče’, upitali su, ‘zar ćemo i za životinje imati nagradu?’ ‘Za sve živo što ima džigericu ima i nagrada’, odgovorio je“ (*Buhārī* 2011: 4/351); voću i usjevima: „Nema muslimana koji posadi voćku (sadnicu), pa njen plod okusi čovjek ili životinja, a da mu to neće biti sadaka“ (*Buhārī* 2011: 4/352); održavanju puteva: „Jedan čovjek, idući putem, naišao je na granu punu trnja pa ju je sklonio. Allah mu je uvažio to dobro djelo i bio zadovoljan i zato mu je oprostio manje grijeha učinjene prema Njemu“ (*Buhārī* 2011: 1/441).
- *oblast ekonomije*: u osnivanju zadužbina (*waqf*); izgradnji objekata; uva-kufljavanju vlastite imovine za potrebe siromaha, rodbine i drugih vidova dobra: “Kada je objavljen ajet: ‘Nećete zaslužiti dobročinstvo dok ne budete dijelili dio od onoga što volite!’, Ebu Talha je došao i rekao: ‘Allahov Poslaniče, Allah kaže: ‘Nećete zaslužiti dobročinstvo dok ne budete dijelili dio od onoga što volite!’, a najdraži mi je imetak Bejruha. Poklanjam ga u ime Allaha! Nadam se da ću nagradu za to naći kod Allaha. Podijeli ga, Allahov Poslaniče, kako ti Allah pokaže!’ Allahov Poslanik, a. s., tada reče: ‘Izvršno! To je imovina koja donosi dobit i zaradu, to je imovina koja donosi dobit i zaradu! Čuo sam šta si rekao. Držim da ga trebaš podijeliti svojoj rodbini.’ ‘Učinit ću tako, Allahov Poslaniče!’, reče Ebu Talha. Podijelio ga je svojoj rodbini i amidžićima“ (*Buhārī* 2011: 3/554); kopanju bunara: ‘Uthmān je rekao: „Zar vi ne znate da je Allahov Poslanik, a. s., rekao: ‘Ko će iskopati (bunar) Rume, pa da ima Džennet? I ja sam ga iskopao“ (*Buhārī* 2011: 2/617-618); izgradnji i održavanju azila za životinje: „Prenio mi je Nafi‘ od Ibn Omera, da je Omer dao nekom čovjeku konja da jaše na Allahovom putu, a tog konja je Omer darovao Allahovom Poslaniku, a. s., za potrebe džihada. Kasnije je Omer, kad ga je već bio uvakufio, obaviješten da se navedeni (konj) prodaje, pa je Omer pitao Allahovog Poslanika, a. s., da ga kupi, a Resulullah, a.s., rekao: ‘Ne kupuj ga i ne vraćaj se na svoju sadaku“ (*Buhārī* 2011: 2/616); osnivanju plantaža, udjeljivanju milostinje, davanju poklona, beskatnom posuđivanju novca i zanatstvu;

- *oblast zanatstva i zapošljavanja*: u podučavanju određenih zanimanja;
- *oblast međunarodnog humanitarnog prava*: u oslobađanju zarobljenih i zatočenih osoba, pomaganju izbjeglim i protjeranim licima.
- U svakoj od navedenih oblasti prva generacija muslimana je dala vlastiti doprinos u utemeljenju dobrotvornog rada u islamu.

ZAKLJUČAK

Dobrotovorni rad je duboko ukorijenjen u osnovnim izvorima islamske jurisprudencije i morala kao jedna od temeljnih islamskih vrijednosti vjerovanja i činjenja dobra. Odlikuje se prepoznatljivom doktrinom i vidljivom materijalnom baštinom. Pozicija dobrotvornog rada u vjerovanju i praksi muslimana usmjerena je ka izvrsnosti, humanosti i činjenju dobra drugima. Konkretna norma dobrotvornog rada zavisi od date situacije i njoj je prilagodiva, od poželjnog k obavezućem. Postoje dvije vrste dobrotvornog rada, onoga čija korist se vraća samo dobročinitelju i onoga čija korist se vraća svima. Dobrotovorni rad se može primijeniti u oblasti usluga, obrazovanja, vjere, socijalne i zaštite okoline, zdravlja, ekonomije, zanatstva i humanitarnog prava. Za muslimane su efekti dobrotvornog rada vidljivi na ovom i očekivani na onom svijetu.

LITERATURA

1. ‘Ašūr, Sa‘īd ‘Abdal-Fattāh (nedatirano), *Dirāsa fī tārihal-hadara al-‘arabiyya wa al-islāmiyya*, Kuvajt
2. ‘Īsā (al-), Sulṭān (2005), *al-‘Amāl al-tatawwu‘iyya fī al-islām*, naučni rad podnesen na Četvrtom godišnjem susretu dobrotvornih ustanova, Ġam‘iyyatal-birral-ḥayriyya, Dammām
3. Asfahānī (al-), Rāġib (1986), *al-Mufradāt fī ġarīb al-Qurān*, Bejrut
4. Aswad, Muḥammad ‘Abdal-Razzāq (2016), *Maġālāt al-‘amal al-taṭawwu‘ī fī al-sunna al-nabawiyya*, Dār Ṭayiba, Rijad
5. Baġdādī (al-), al-Ḥaṭīb (1984), *Iqtidā al-‘ilm al-‘amall*, Dār al-kutub al-‘ilmiyya, Bejrut
6. Buhārī (al-), Muḥammad ibn Ismā‘īl (2011), *Buharijeva zbirka hadisa*, prijevod s arapskog Hasan Škapur [...], Visoki saudijski komitet za pomoć BiH, Sarajevo

7. Buhārī (al-), Muḥammad ibn Ismā‘īl (nedatirano), *al-Adab al-mufrad*
8. Buraykān (al-), Ibrāhīm, *al-‘Amal al-taṭawwu‘ī fī al-islām*, <http://khair.ws/library/wp-content/uploads/books/407.pdf>
9. Ćeman, Senad (2011), *Vakufi i fondacije: komparativna studija o položaju vakufa i fondacija u šerijatskom pravu i pozitivnim zakonskim propisima u Bosni i Hercegovini*, El-Kalem, Sarajevo
10. Grupa autora (1983), *al-Mawsū‘a al-fiqhiyya*, Wizārat al-Awqāf wa al-šu‘ūn al-islāmiyya, Kuvajt
11. Grupa autora (1998), *Mawsū‘a nadrat al-na‘īm fī ahlāq al-rasūl al-karīm*, Dār al-wasīla, Džeda
12. Alibašić, Ahmet, Munir Mujić (ur.) (2017), *Institucije islamske civilizacije: izabrani članci iz Turkiye Diyanet Vakfı Islam Anciklopedisi*, Centar za napredne studije, Sarajevo
13. Pehlić, Izet (ur.) (2019), *Socijalni aspekt vakufa: zbornik radova s naučno-stručnog skupa sa međunarodnim učesćem*, Zenica 9. aprila 2019, Vakufska direkcija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
14. Korkut, Besim (1984), *Prevod značenja Kur‘ana*, Starješinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, Sarajevo
15. Malāvī, Aḥmad Ibrāhīm (2008), *Dawr muassasat al-muḡtam‘a al-madanī fī al-tanmiyya al-šāmila*, stručni rad podnesen na Konferenciji o dobrotovornim ustanovama u zemljama Arapskog zaljeva, Dāirat al-šu‘ūn al-islāmiyya wa al-‘amal al-ḥayrī, Dubai
16. S‘adī (al-), ‘Abdul al-Raḥmān ibn Nāšir (2000), *Taysīr al-karīm al-raḥmān fī tafsīr kalām al-mannān*, al-Risāla, Bejrut
17. Šālīḥ (al-), Muḥammad bin Aḥmad (1999), *al-Ri‘aya al-iḡtimā‘iyya fī al-islām wa taṭbiqātuhā fī al-mamlaka al-‘arabiyya al-sa‘udiyya*, Maktaba al-iskan-dariyya, Rijad
18. Wensinck, Arent Jan (ur.) (1936), *al-Mu‘aḡam al-mufahras li alfāz al-ḥadīṡ al-nabawī*, Maktaba Brill
19. Zaynū, Randa Muḥammad (2007), *al-‘Amal al-taṭawwu‘ī fī al-sunna al-nabawiyya: dirāsa mawḏū‘iyya*, al-Ġāmi‘a al-islāmiyya, Gazza

CHARITY WORK IN ISLAMIC JURISPRUDENCE

Summary:

Islamic teaching defines charity work as an act motivated by devotion to God when such devotion is based on voluntariness and to gain God's reward. Charitable work is basically not obligatory; even if it does not seem to appear as such, it bears no responsibility. Charitable work in Islam has generated over time numerous governmental and non-governmental institutions through which individuals have helped society in an institutionalized and organized manner, and which has been a partner of the state in the field of education, health, recreation, etc. In its broad opus, Islamic jurisprudence has given a significant place to the topic of charity work.

Keywords: charity work; Islam; Islamic jurisprudence; morality

Adresa autora

Authors' address

Senad Ćeman

Univerzitet u Sarajevu

Fakultet islamskih nauka

senad.ceman@fin.unsa.ba

Ahmed Purdić

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini

Muftijstvo sarajevsko

apurdic@yahoo.com

